L-AHWA COTONER

Minn Mons. Prof. A. Bonnici

Nistgħu ngħidu li r-Rinaxximent jew Qawmien artistiku li nibet u kiber fl-Ewropa matul is-seklu XV u XVI iffjorixxa ħafna f'Malta fit-tieni nofs tas-Seklu XVII, mal-Maġistraturi taż-żewġ Grammastri aħwa, Rafael u Nikola Cotoner, li kienu patruni l-aktar kbar ta' l-arti fi Gżiritna. Mhux ta' b'xejn tant spiss u fħafna postijiet taqa' taħt għajnejna l-arma familjari tagħhom — ix-xitla tal-qoton fuq sfond tad-deheb.

Jekk induru dawra madwar il-Knisja ta' S. Gwann, naraw kemm hu minnu dan li qed ngħidilkom. Fuq il-bibien ta' dik il-knisja, inti u dieħel, tilmaħ dik l-arma, għaliex Nikola Cotoner għamel a spejjeż tiegħu dawk il-bibien wara li ordna jitbaxxa xi ftit iz-zuntier biex jiġi livell mal-korsija tal-knisja. Malli tidħol fil-knisja u tħares mal-ġnub, fil-parti ta' fuq tal-pilastri ta' rħam u fil-lunetti tal-arkati mnaqqxa dik l-arma u fuqha l-kuruna nobiljari.

Fil-lunetta ta' fuq il-gallarija wieħed jilmaħ pittura ta' Mattia Preti, li turi liż-żewġ Grammastri msemmija jirrappreżentaw l-għan ospitalier u l-għan militari ta' l-Ordni. Taħt l-istess gallarija, fuq il-monument ta' Zondadari, insibu l-arma tagħhom.

Fl-atriju jew daħla li hemm meta tidħol mill-bieb ta' quddiem il-Qorti, tilmaħ imnaqqxin mal-ħitan tal-pilastri ripetizzjoni ta' żewġ ittri N. u C. (li huma l-monogramma ta' Nikola Cotoner) u x-xitla tal-qoton flimkien ma' kuruni u slaleb ta' Malta. Fil-kappella maxxellug (dik ta' l-Italja), naraw monogramma oħra R. u C. li jfissru Rafael Cotoner, bl-istess tiżjin imnaqqax ma' dwarhom.

IL-MONUMENTI TAL-COTONER

L-arma tal-Cotoner tidher ukoll fil-kappella ta' Aragona. Din wieħed jistenniha, għaliex iż-żewġ Grammastri aħwa kienu membri tal-lingwa ta' Aragona: għalhekk fl-istess kappella nsibu ż-żewġ monumenti sbieħ tagħhom. In-naħa tax-xellug ta' l-artal, mal-pilastru ta' barra, hemm il-mawsolew ta' Nikola, maħdum fl-irħam u l-bronż mill-iskultur imsemmi Domenico Guidi (oħrajn jgħidu G.B. Foggini). Isimgħu din: Darba ġie raġel u qalli: "Monsinjur, il-monument ta' Cotoner għandu biċċa minnu mkissra". Jiena li, bħala Deputat tal-Kapitlu għal San Gwann, kelli r-responsabbilta' tal-post, mort niġri miegħu. Kif wasalna ħdejn dak il-monument urieni b'subgħajh korazza ta' rħam mifqugħa u l-bċejjeċ miksurin ġo fiha. Għall-ewwel inħsadt, għax ħsibt li xi sagristan laqatha bis- sellum u sfrundaha; iżda meta ħarist lejha sewwa, indunajt li dik kienet skolpita hekk mill-artist stess bħala simbolu tal-mewt ta' gwerrier qalbieni.

B'danakollu tlajt fuq siġġu u missejt b'idejja biex inkun żgur li ma kien hemm ebda ħsara. Ara, jekk xi ħadd jieħu dan l-iżball, ma jmurx isejjaħ lill-Mons. Xuereb jew lill-Mons. Arċidjaknu biex biex jirrappurtalu ksur li riedu l-awtur stess. F'dak il-monument huma ta' min jammirahom dawk iż-żewġ statwi ta' lsiera torok, daqs naturali, li qegħdin iżommu l-mawsolew. Ta' valur artistiku inqas huwa l-monument ta' Rafael mal-lemin ta' l-artal, in-naħa ta' ġewwa.

Fl - Oratorju tal - Knisja wkoll naraw l-arma tal-Cotoner fil-lunetta leminija tat-transetta, jew l-arkata tal-presbiterju. U fis-Sagristija naraw ir-ritratt ta' Nikola, impitter minn xi dixxiplu tal-Preti.

IL-"GIOIA" TAL-COTONER

Fil-festi l-kbar kien jintuża wieħed miż-żewġ settijiet sħaħ — pjaneti, kappi, tuniċelli, ventartal, u kanopew tal-ħarir abjad, irrakkmati bid-deheb u b'ħarir ta' lwien varjati, li jġibu kollha l-arma tal-Grammastru Cotoner, għaliex dawn kien tahom Nikola bħala "gioie" jew "bijou," sett għan-nom tiegħu u sett ieħor għan-nom ta' ħuh Rafael, li ma laħaqx ta lill-knisja il-"gioia" tiegħu, għax il-maġistratura tiegħu kienet ta' 3 snin biss. Ma nafx għidtilkomx xi darb' oħra, li kull Grammastru, matul l-ewwel snin tiegħu, kellu jagħti lill-knisja ta' San Gwann xi rigal sabieħ u prezzjuż imsejjaħ "gioia", inkella jitlef xi privileġġ li kellu bħala Grammastru. Bis-saħħa ta' dawn il-"gioie" San Gwann huwa "gioia" ta' min japprezzaha u jgħożżha.

Kien Rafael Cotoner li fl-1661 ordna lil l-M. Preti jfittex jiġi Malta biex ipitter il-volta ta' San Gwann, mibni mill-Grammastru Gwanni de la Cassiere fl-1572-76, bħala l-Knisja Maġġuri Konventwali ta' l-Ordni Gerosolmitan. Iżda hu ma kellux ix-xorti jara x-xogħol komplut, għax il-pittura tlestiet fi żmien ħuh Nikola, u mal-pittura tlestew ukoll id-dekorazjonijiet u l-iskultura tal-Knisja, kollox taħt it-tmexxija u fuq id-disinji tal-Preti.

Jekk wieħed irid jasal biex jagħraf ta' liema valur huma għall-Knisja Konventwali ta' l-Ordni il-pittura, l-iskultura u d-dekorazzjoni tagħha, jipprova jidħol fl-istess knisja, ineżżagħha minnhom bl-immaġinazzjoni tiegħu, u ma jsibx quddiemu ħlief knisja kbira fi stil awster militari, li ma jġagħlekx tiftaħ ħalqek mistagħġeb kif tidħol fiha u, bla ma trid, tgħid: "Kemm hi sabiħa!" bħalma jgħid kull min jidħol fiha. Għalhekk, hekk, hu ta' min ifaħħar il-ġenerożità tal-Grammastri aħwa Cotoner, speċjalment ta' Nikola, li bis-saħħa tagħhom issebbħet din il-Knisja, darba Konventwali Maġġuri ta' l-Ordni u llum konkatedrali tad-Djoċesi Maltija.

PROSPERITA' F'MALTA

Fit-tliet snin u nofs li dam Grammastru Rafael Cotoner (1660-63), bniedem twajjeb, ġeneruż u prudenti, f'Malta kien hawn prosperità kbira: kien hawn proviżjon abbondanti u merkanzija kbira, parti kbira minnhom maqbudin mill-Kavallieri minn fuq iġfna torok. Fi żmienu l-Kavallier Flaminio Balbiano, Pirjol ta' Messina, saqqaf il-Barrakka ta' Fuq biex fiha setgħu jiltaqgħu l-kavallieri taljani fil jiem xemxija tas-sajf u fil-jiem ta' xita fix-xitwa.

Meta, wara l-mewt ta' Rafael Cotoner, laħaq Grammastru ħuh Nikola (1663-80), daħal biża' kbir f'Malta, minħabba li t-Torok rebħu Kreta min idejn il-Venezjani b'hekk infetħet it-triq għal ħebb ġdid ta' Malta minn dawk l-għedewwa tal-Fidi Nisranija u tal-Kavallieri ta' San Gwann. Għalhekk, kif għidna darb'oħra, il-Grammastru fittex li jiffortifika aħjar l-inħawi ta' madwar il-Birgu u dawwarhom bi swar qawwija. Sija l-fortifikazzjoni, kif ukoll dawk l-inħawi sseiħu Cottonera għal dak il-Grammastru.

IL-PESTA

Inkwiet ieħor qam f'Malta fi żmien dak il-Grammastru. Dan kien ġej mill-pesta li tferrxet mal-Gżira fis-sena 1675 u ħerdet 11,000 ruħ. Marbutin ma' dik il-marda kiefra huma: it-titjib tal-Lazzarett f'Manoel Island, it-twaqqif ta' katedra tal-Kirurġija u ta' korsijiet ta' mediċina ġodda fis-Sacra Infermerija u l-knisja ta' Sarrija (li nbniet mill-ġdid flok dik li kien bena fl-1585 il-Kavallier Martino de Sarria), bi twettiq ta' wegħda li għamel l-Ordni għall-ħelsien tal-Gżira mill-pesta li semmejna. Il-proċessjoni li ta' kull sena ssir minn San Gwann għal dik il-knisja ilha ġejja minn żmien dak il-Grammastru.

Nikola Cotoner tħabat biex kabbar ix-xtajta tal-Port il-Kbir u temm il-pjan tal - Grammastru Lascaris, b'taraġ li jwassal sal-baħar u għamel xi riformi fil-Liġijiet tal-Post.

Mhux ta' b'xejn l-iskrizzjoni ta' fuq qabru tfaħħru għal qawwa morali li, għaddehen, għall-ġenerożità u għall-majestà tiegħu. U aħna l-Maltin tallum għandna għax inkunu grati lejh għall-edifiċi u wirt ieħor prezzjuż li ħallilna.